

CSUKÓDÓ ZSILIPEK (VII.)
PÓTVIZSGÁM TÖRTÉNETE

BORDÁS GYŐZŐ

- . . . és a vocativusa?
  - Hej, konju.
  - Többes számban?
  - Hej, konji.
  - Jó. De hogy ragoznád a hajót ugyanebben az esetben?
  - Egyes számban: hej, brode, többesben: hej, brodovi.
  - És ugyanennek a főnévnek a locativusát, de vigyázz, mert ez a mi nyelvünkön a latintól eltérően a kiről, miről kérdésre felel. . .
  - O brodu, illetve o brodovima.
  - Nagyszerű – mondta tanárom –, akkor ma délután felteszlek a vonatra, és utazhatsz haza. Ha megérkeztél, azonnal jelentkezel. Apádat tiszteltetem, és mondd meg neki, amint lehetőség nyílik rá, megrendezzük a kiállítását. A Romos város sorozatát a Spasić-villában szeretném kiállítani. Na, akkor most még egyszer elmondod Zmaj Tündér című versét, és megyünk ebédelni.
  - Borilo se, pa se umorilo. . . – kezdtem a hosszú verset, mire ő oda sem figyelve rajzlapja fölé hajolt.
  - Csak miután befejeztem, szólt ki feleségének:
  - Renée, kész van már az ebéd?
  - Oui, Monsieur et cher Maitre! – válaszolta.
- Az elmúlt egy hónap alatt már nagyon megszokhattam ezt a szerb-francia társalgást, ami itt a világ legtermészetesebb módján zajlott. Amikor idekerültem, Novičić szobrászék házába, napokig úgy tűnt, mintha lakáj lennék, aki csak jár-keel a színen, és nem érti, hogy a két főszereplő, ki-ki a maga nyelvén, mit mond egymásnak. Aztán a fülem kezdett hozzászokni a hatalmas termetű szobrász mély baritonjához,

sőt érteni is a szavakat, de hogy a feleség szopránja mit csicsergett válaszként, fogalmam sem volt. Franciául egy szót sem tudtam, viszont gyorsan tapasztalnom kellett, hogy mindketten a maguk nyelvén beszéltek, és csak a vendégek iránti udvariasságból váltottak hol franciára, hol szerbre, merthogy mindketten mind a két nyelvet igen jól beszélték. Amikor a francia attasé jött szöbrokat nézni, Đuro Novičićből úgy folyt a francia, mintha legalábbis a Szajna vetette volna ki magából születésekor, és nem a Duna Újvidéknél. Viszont itteni baráti körükben Renée asszony beszélt folyékonyan szerbül, csak valami furcsa akcentussal. Novičićné francia volt, otthon apámtól hallottam, aki a röpké két nap alatt igyekezett minél jobban felkészíteni a hosszú vendégeskedésre.

Pótvizsgára bukásom után, illetve Grbić igazgatónál tett látogatása után apám egy reggel két képpel meg egy rajzmappával a hóna alatt fölkerelkedett, és eltűnt. Amikor hazaért, anyámmal össze-összesúgtak, aztán fogta a biciklijét, és kikarikázott a cukorgyárba Weis igazgatóhoz. Hogy hol járt, azt a nyersbőr színű nadrágszj sem árulta el, amit ajándékba hozott az útról. Én persze nem ajándékot láttam benne, de hogy is, meg voltam róla győződve, ezzel hasít szét, ha megbukok. Különös, erős illata volt a bőrnek, émelyítő, akár a kenderáztatónak.

Amikor Weiséktől hazaért, fölhívott a műtermébe, s tudtomra adta, elutazunk. De nem mondta, hová.

– Đuro Novičićet még Bécsben ismertem meg – mesélte –, aztán találkoztunk Münchenben, Párizsban és Pesten is. Annak idején nemcsak megdicsértem, de a bécsi Wiener Zeitungnak meg is írtam, miért tartom jónak a Wiedmann Meisterschuléjában készült Fonóasszonyát, első igazán jó szobrát, s ő ezt a mai napig nem felejtette el. Amikor a minap meglátogattam, beismerte, a dicséretem rettenetes erőt adott neki, mert akkor úgy érezte, művészetének semmi értelme, a bécsi művészvilág vak a balkáni motívumok iránt. Szóval, én voltam az első, aki valami egyetemesebbet figyeltem meg azon a szobron.

Apám hosszasan és tagoltan beszélt, aztán amikor anyám is följött, a műteremben még családi ügyeikről is szó esett. Válásáról első feleségétől, s arról, hogy francia katonaként esett el mindkét fia valahol a Gráji-Alpokban.

– Most is könnybe lábadt a szeme, amikor ezekről a dolgokról beszélt – mesélte anyámnak –, Renée asszony meg alig tudta megvigasztalni: Oui, oui, soyez tran quille. És ezt ismételte mindaddig, míg meg nem nyugodott. Te, ez a nő egy valódi tündér.

Másnap anyám csomagolni kezdett, csupa ünneplő holmit, a legszebb pizsamámat, selyemingemet, csokornyakkendőmet, skót plumpnadrá-

gomat és barna bőrzakómat tette példás rendben a zöld vászonnal borított fakofferbe. Mintha csak nőíteni küldött volna. Apámmal délután elmentünk a kalaposhoz. Ekkor kaptam első kalapom, barna, filc könnyűkalap volt, ami csak érettségizőknek járt. Becsomagolva vittük haza, mert én a fejemre nem tettem volna. Hol voltam én még a nagy-érettségítő!

Amíg a városon keresztül bandukoltunk, apám valami idegen nevekkel tömte a fejemet. Michel Chapu francia szobrászt emlegette, majd Muchát, a cseh festőt, a pestiek közül pedig Edvi Illéséket, akikből talán három is volt, s az Ödön közülük az, akinek a nevét meg kell jegyez-nem, merthogy Novičić az ő műtermében is megfordult. Nem egészen értettem, mi történik körülöttem, s főleg azt nem, miért kell titokban tartani utazásom végcélját.

Majd estére, lefekvés előtt minden kiderül, gondoltam. Anyám be is osont a szobámba, és egy levelet nyomott a kezembe. Olvasni kezdtem:

„Ú. polgármesterének és a kaszinó tekintetes Elnökségének. Helyben.

Igen tisztelt Polgármester Úr, tisztelt Elnökség!

Miután festői és szobrászi hivatásomból kifolyólag annyira el vagyok foglalva, hogy kaszinónk ügyével nem foglalkozhatom oly mértékben és olyan lelkiismeretességgel, mint ahogy azt magam is szeretném, és mint ahogy ezt tőlem minden egyes tagtársam jogosan követelhetné, kaszinónk érdekét kívánom szolgálni, amidőn mind az elnöki igazgatói tisztségről, mind a vigalmi bizottság elnöki állásáról ezennel visszavonhatatlanul lemondok.

Szíveskedjenek ezt tudomásul venni, egyben pedig fogadják a kaszinó az eddig velem szemben tanúsított bizalmáért hálás köszönetemet.

Kiváló tisztelettel
Pichler József

Ú. 1925. július 25.”

– Lemondott? Miattam?

– Félek, Grbić meg fog buktatni. Ezért kérlek nagyon, tanulj.

Még mielőtt feltehettem volna a számomra leglényegesebb kérdést, anyám apám dörmögő hangjára kivette a levelet a kezemből, és távozott. Másnap reggel könnyes szemekkel vett tőlem búcsút, mintha bő-röndöm, amelyet cipelnem kellett, katonaláda lett volna.

Nem tudtam mire vélni, hogy apám Szabadkára váltott jegyet, aztán meg az újvidéki vonatra tuskolt föl, minthogy a két ellenkező irányba induló vonat, mint mindig, most is egymás mellett állt. Néma csendben utaztunk, és már Újvidék házai is feltűntek, amikor apám megszólalt, mondta, ő majd ott egyedül leszáll újabb jegyet váltani. Izgatott lettem, gyermekkoromnak azok a mesehősei jelentek meg lelki szemeim előtt, akiket a szülők azért indítanak útra, hogy megszabaduljanak tőlük. Idegesen vártam visszaérését, s csak akkor nyugodtam meg kissé, amikor láttam, sietve ugrál a sínek között, pepita zakóját, mint a vasutasok piros zászlaját, lengeti a meleg nyári szél, széles karimájú kalapja alatt izad. Stollwercket és földimogyorót is hozott, azt szopogattam és rágcsáltam útközben, csillapodni nem akaró idegességemben persze, amit az is táplált, hogy a Duna hídján áthaladva számomra idegen, hegyes vidékre értünk. Aztán meg az alagút. Oda se tudtam figyelni kellőképpen, amikor a sötétben magyarul kezdte, hogy ezt meg fiatal újvidéki festő ismerősének az apja tervezte, de ez csak árnyéka a Karavankák alattinak, amelyen nemegyszer bújt át a Fiume–Klagenfurt vonalon. S míg itt, e sötét borzadályban pöfögött a vonat, biztos voltam benne, apám Alice-ra gondol, akihez őszinte leveleit írta, s amelyeket én rendre ismertem már.

Gyanúm még valóságosabbá vált, miután alakját felismertem egy éppen akkoriban készülő gipszmintáról. Anyám meg arról mesélt, Alice még a nyáron hazajön meglátogatni a lányát, azaz Sauer tanár úrékat. Mert még világosan élt bennem, mit is mesélt a múltkor is Sztankovics doktor Flóra asszonyról, biztos voltam benne, gyógykezelésre viszi majd. S ebből az alagúti sötétségből most legszívesebben a kis Vilmához menekültem volna, oda a pusztájuk jelentette oázisba, s olvastam volna neki apámnak hozzá írt leveleit. Már kifutottunk az alagútból, amikor erőre kapva apám mellének szegeztem a kérdést:

– Ugye, Maxi, miért írtad azokat a leveleket Vilmának?

Láttam, amint apám mint egy tüzes csődör kapja föl tekintetét, s maga is tapasztalva természetellenes reagálását, szeme megállapodik homlokomnak egy pontján, amely egyszerre csak sütni kezd, szinte perzselni, s ezen nem segít a kintről beáramló hűvös levegő sem.

– Ezt te honnan tudod?

– Vilma mesélte – hazudtam, minthogy bizonyítékok híján ezzel nem ellenkezhetett.

– Mikor? – tért ki ismét időt nyelő kérdésével a válasz elől.

– A múltkor, amikor kint voltunk náluk – szorítottam vissza a hurkot apám nyakára.

– Szóval, tudod?

– Tudom – mondtam, s ebben a határozott válaszomban benne volt, mindent tudok róla.

– Hát ide figyelj! – s közelebb hajolt, mert a fapados üléseken nem voltunk egyedül. – Én ott voltam katoná, ahova most utazunk. Majd látni fogod, hogy néz ki a város, milyenek ott az emberek. Engem ott poloskák csipkedtek heteken át, mígnem rájöttem, igaza volt annak a szerb festőlánynak, akit én ugyancsak Münchenben ismertem meg akkor, amikor Đuro Novičićet is.

Nem értettem, mit akar ezzel mondani.

– Ez a nő a Balkán-háborúkat is végigszenvedte ápolónőként, de mindig festett. Ez tartotta életben mindaddig, amíg a pestis el nem vitte. De festő lett, nagy festő. Szóval itt jöttem rá, hogy nekem is a háborúban is festőnek kell maradnom. Utcákat, szétlőtt házakat, beomlott pincéket festettem. Ezekkel semmire sem mentem. De amikor lefestettem az őrnagyomat, azonnal kivett a poloskafészekből, sőt hazavitt, hogy rajzoljam le a feleségét is. Örömmel tettem. Itt tértem csak újból magamhoz, s hogy őrnagyom felesége mit jelentett számomra, ezt majd akkor érted meg, ha felnőtt leszel.

– S mi köze mindezekhez a poloskáknak?

– Ettől az átoktól szabadultam meg rajztudásomnak köszönhetően. Mert ott bent a kaszárnyában olyan volt a rezsim, hogy még vizelni is csak együtt mehettünk valamennyien. Az őrnagyéknál meg fürdőszoba volt meleg vízzel, és bárányhús ebédre. Ekkor jutott először eszembe, hogy rólatok Weis úr gondot visel, mert vállalta, de nem tudtam, mi van Sauerrel meg a kislányával. Féltettem őket, mert úgy éreztem, régi barátságunk alapján róluk is gondot kell viselnem. Ezért írtam Vilmának a sok kitalált, csacska történetet.

Ekkor értettem meg, hogy apám, mint egy hulló, több életet él egyszerre. Hogy kétéltű, és kopolyájával hol Kochán Alice-éknál, hol Sauer Arankaéknál, hol pesti barátnőinél kapkodta a levegőt, s csak otthon működött békésen a tüdeje. Ahogy pillantást vettem pepita zakójának szabálytalan és a besütő napban megcsillanó vonalaira, keresztelőpóknak is képzeltem, aki többfelé megfonja hálóját, hogy aztán hol az egyikbe, hol a másikba másszon be. De gondját viselte minden családi fészeknek. Hogy minderre a művészet és a szerelem különös egybefonódása készítette? Lehet. Szerelmi kalandok nélkül keze és agya is megbénult. Anyám tudta ezt legjobban, akinek tűrőképességét csodáltam.

Zötyögő, macskaköves úton vitt bennünket a fiáker, patkánycserepes vityillók és nagy bérházak között kecmeregtünk a folyó felé. Már túl

voltunk a hídon, amelyről én azt képzeltem, hogy a Dunát íveli át, közben a Száva volt. Egy emeletes villa előtt álltunk meg, ez volt Novičićék háza, melléragasztva egy hatalmas műterem nagy üvegablakkal.

Apám a szobrász ismerősével nem is találkozott, mert ő a városban volt éppen, felesége fogadott bennünket. Váltottak néhány udvarias francia szót, de a nő velem szerbül beszélt. Gyöngéden, ahogy a vendéghez, no meg egy gyerekhez szokás, s bár nem sokat értettem mind-abból, amit mondott, feltűnt, barna haját ugyanolyan kontyba tűzi a feje búbjára, mint anyám. Egyágú copfját tekeri be, s nem a tarkója fölé helyezi, mint mifelénk a sváb asszonyok. Amikor apám elbúcsúzott tőlem, teával és süteménnyel kínált, és megmutatta a vendégszobát, ahol lakni fogok.

A szobrász, aki csak déltájt ért haza, hatalmas termetű ember volt, s mint feleségétől megtudtam, tanára a belgrádi negyedik gimnáziumnak is. Ahogy itt a lakásban elnéztem kő- és bronzszobrait, mintha csak az utcán látott alakok öltöttek volna testet bennük, olyan keletiesek voltak. Hogy mindezt évtizedeken át csak a külföldi diplomaták és egy-két barátja értékelte igazán, csak később tudtam meg.

Nyelvet jöttem tanulni, a grammatikát főleg, de ha most valaki azt gondolná, hogy én itt mindennap nyelvtanoztam, téved. A két utolsó napot kivéve szó sem volt névszóragozásról, igeidőkről, hím- és nőnevekről, tárgy- és alanyi esetekről. Csak a szerb grammatika nyelvtani táblázatát nyomta tanárom a kezembe, nézegessem, olvassgassam. Beszélgetnem kellett Đuro Novičićyval, ami neki egyébként nem esett nehezére, mert nyelve is mindig úgy járt, mint a keze. Beszélgetésből állt a tanulás, s ha én mondtam valamit, ő tapintatosan, mint mester teszi az inásával, korigált. Így csiszolta nyelvérzékemet. S mindezt csak akkor értettem meg, mikor egyszer feleségének mesélve, de hozzám szólva ezt mondta:

– Aki latin grammatikán nevelkedett, nehezen tud megbirkózni a szerb nyelvvél, mert esetrendszerünk is más. Már a sorrend sem azonos, mert például nálunk a tárgyeset tulajdonképpen a negyedik eset, míg a latinban ez a második. De ez csak forma kérdése – folytatta –, lényegi eltérés, hogy a németül vagy magyarul tudó accusativusszal felel a mivel kérdésre, mi meg instrumentálisszal.

Délután, mielőtt pihenni mentek volna, meglepetésemre régi magyar folyóiratokat vett elő. Pesti Vízügyi Közlemények voltak. Azt mondta, szépirodalmi szöveget a könyvtárban nem talált, de ez is megteszi.

– Ebből fogsz fordítani egy-két oldalt.

Forgatni kezdtem a számomra ismeretlen folyóiratszámokat, s csak

akkor lettem izgatott, amikor az 1910-es évfolyam egyik számában megpillantottam Vécei vízmérnökünk nevét. Fölkialtottam:

– Hát ő a mi ismerősünk!

Tanárom erre odajött, belenézett az írásba, s csak annyit kérdezett:

– Szóval, ismered?

– U njihovo dvoritu sam igrao – mire ő kijavította rossz mondatomat.

Nem kevesebb, mint másfél nyomtatott oldal volt, egy tapasztalt fordítónak sem egyszerű feladat. A szöveg ugyanis így kezdődött: „Amikor 1793 júniusában megkezdték a csatorna kiásását, kiderült – állították –, hogy Monostornál, Zombornál és Sztapárnál a talajvíz 10–12 lábbal (3–3,5 m) magasabban van, mint a csatorna aljának tervezett magassági alappontja, hogy úgyszólván tökéletes vízszintes síkban fekszik, erőteljes és folyamatos utánpótlást kap. Ez bizonyítást is nyert az 1774-es aszály idején is. Ebből arra lehetett következtetni, hogy a Duna és a Tisza közötti síkságon, ahol a Mosztongától eltekintve, amely igen lassan folyik, egyetlen folyóvíz sem található, a talajvíznek mindenütt úgyszólván azonos a szintje. Ha a talajvizet csatornával átszelnénk, és összekötnénk vele, akkor igen erős lenne a talajvíz feltörése, s ez nagyon megnehezítené a csatornaásást. Ehhez a fenekét 10–12 lábbal alacsonyabbra kellene venni. Minderre csakis a tapasztalatok alapján jöhettek rá, és nem a tervezés idején. A csatornaásás idején azt is megállapították, hogy Monostor és Sztapár között ezen a hat mérföld (45 km) hosszú szakaszon a talaj nagyjából szilárd, kemény agyagos (teglartig), és két mocsártól eltekintve mindenütt magasabb a Duna legmagasabb vízszintjénél. Nivellálással megállapították, hogy 48 lábbal (kb. 15 m) magasabban van a csatornának a tervben előírányzott mederszintjétől.”

Négyszer-ötször is elolvastam a szöveget, és meg voltam győződve róla, a pótvizsgán meg fogok bukni. Még a magyar szöveget sem érttem, nemhogy lefordíthattam volna. Tervezés, mérföld, agyag. . . Te jó ég, fogalmam sem volt, mindezt hogy mondják szerbül. S ott, a szobában ekkor úgy éreztem magam, mint nyáron a zsilipkamrában, lent a mélyben, hínárok közt úszkálva, mint egy hatalmas medencében, amelynek egyetlen kivezető útja volt, fölöttünk az ég. Itt is fönt kerestem a menedéket, de csak az ötágú csillár meredt rám. Szinte összerementem, amikor késő délután benyitott hozzám a tanár megnézni, mit csináltam eddig. Tekintetemből is kiolvashatta, moccanni sem tudtam, mire ő kezébe vette a szöveget, és lassan olvasni kezdte. Erőlködve olvasta a magyar szöveget, de föltűnt, milyen szabályosan ejti a mély a-kat, hosszan a kettőzött l-eket, szabályosan az ó-ket és ű-ket.

– Ödön – mondta mély, öblös hangján, és tekintetével a múltba révedt.

– Edvi Illés – tettem hozzá.

– Ez az, hallottál róla?

– Apám mesélte, nála tetszett tanulni.

– Festészetet! S tudod mire tanított még meg? Ha valamit nem tudsz megmagyarázni magyarul, rajzold le. Úgy biztosan könnyebb.

Ma már tudom, miért várta ez az ember, hogy majd csak fölcsillan a szemem, de akkor olyan zavarban voltam még, hogy nem értettem példálózását. Erre papírt, ceruzát vett elő, és három vastag vonalat húzott.

– Tehát miről is van szó? Ez a magasabb vonal a csatorna vízszintje – magyarázta. – Ez fölötte van a Dunáén – mutatott az alsó vonalra –, ha tehát itt átvágjuk – s ez volt a harmadik vonal –, akkor a víz innen a csatornából a Dunába folyik. Jel ti je jasno?

Ezek után, mint a világos ég.

– Ugye nem is olyan ördögös ez a mi nyelvünk?

Csak a festészet képes ilyen leegyszerűsítésekre, gondoltam, amikor magamra hagytam. Tovább olvastam: „... ezért a munkálatok megkezdése után, folytatták az érvelésüket a Kiss fivérek, meggyőződtek arról, hogy egy csatorna építése, amely négy lábbal lenne alacsonyabb a Duna eddig feljegyzett legalacsonyabb vízállásánál, nagyon drága lenne. Lassan haladnának a munkával, mert a 10–12 lábnyi réteget az erőteljesen feltörő talajvízben kellene kiásni. A tervezők ezután egy fontos adatot ismertettek, amelynek nincs nyoma egyetlen korabeli, előttünk ismert dokumentumban sem, hogy tudniillik a privilegizált Hajózási Társaság 1794 januárjában megtartott évi közgyűlésén javasolták, hogy Sztapárnál, azon a helyen, ahol véget ér a magasabb talajszint, és kezdetét veszi a sziváci depresszió, azaz a tengerszintnél alacsonyabb terület és mocsár, építsenek egy hajózsilipet (Kastenschleuse) – hát egy ilyenben éreztem én magamat az imént, villant át az agyamon, s máris gondolatban ismét a csatornaparton voltam, csakhogy most a megtöltött zsilipkamrába fejest ugrottam örömben –, a csatorna medrét pedig ne ássák 4 lábbal mélyebbre a Duna legalacsonyabb szintjénél, ahogyan azt annak idején a Froom ezredes vezette bizottság megállapította, hanem 2 lábbal kevesebbre, hogy elkerüljék az ásást a talajvíz áztatta földben. Ez a megoldás új fontos problémát vetett fel: hogyan lássák el vízzel a Monostor és Sztapár közötti hat mérföldnyi szakaszt a Duna alacsony vízállása idején, amikor a folyó vízszintje nem éri el a csatorna bejáratának szintjét.”

Ekkor jutott eszembe Sauer tanár úr, aki nekünk egy, a csatornaparton tartott gyakorlati órán elmagyarázta ezt a problémát. Sőt, egy fűzfággal a poros töltésbe be is rajzolta, hogyan tették hajózhatóvá a csa-

tornát a Kiss fivérek, s képezték ki a Kígyós, a Mosztonga és a szivácsi mocsár egy részét tározónak, ahol a víz szintje mindig három méterrel magasabb volt a Duna legalacsonyabb vízállásánál. Vettem tehát a papírt és ceruzát, és emlékezetből rajzoltam le a tározót, s rajzoltam meg a töltést a két zsilipkamrával együtt. Mielőtt lesiettem volna a műterembe, hogy megmutassam „fordításom”, fűzfákkal rajzoltam tele a tározó környékét. Öklömnyi csomókat kanyarítottam a fűzfák koronájára, az ágakat meg úgy összekuszáltam, mint egy szőlőtöke vesszőit.

Az öreg csak nézte, csak nézte a furcsa rajzot, s egyszer csak a vállamra csapott.

– Itt fogsz te nekem ülni, és rajzolni.

Így telt el a következő két hét, a félig kész és kész szobrokat vázoltam füzetembe. Előbb körbejártam őket, aztán néha még a létrára is fölkelődött, hogy onnan, de pont abból a látószögéből, amelyet meghatároztam nekem, fessek le, amit a szemem befog. Ha apám ezt látná, hogy festőiskolában vagyok, és nem a casusokkal törődöm, biztosan elővenné a nadrágszíjat, amely az itteni bazárból eredt. De nem sokat törődtem most ezzel, mert elragadtattak a gipszszobrok, mesterem kiváló munkái. Különösen a Boško Jugovićot ábrázoló tetszett, az öt méter magas szobor, amelynek eredetije, mint egy fényképről láthattam, valahol Čačakon van. Megfáradtan ült itt a rigómezei hős kettétört karddal, s fáradt karját egy tündér tartotta, a másik kezéből kiesni kész zászló lógott. S ahogyan elnéztem a tündér figuráját, egyszer csak felfedeztem Renée asszony alakját. Mozdulatai, könnyű járása, szinte nesztelen suhanása, s talán még a szopránja is benne volt. Csak a konty hiányzott a fejrőli. Néhány nap múlva, amikor egyszer így nesztelenül belibbent a süteményestálcával a kezében, azt mondtam neki:

– Álljon meg, kérem.

Az asszony, mintha megértette volna kívánságomat, szoborrá merevedett, én meg gyors mozdulatokkal húztam a vonalakat, amelyek olyan természetesen és gyorsan folytak, mintha csak fonalat gombolyítottam volna. Nem telt bele két perc, készen voltam. A mester, aki közben követ munkált vésővel és fakalapáccsal a kezében, mit sem hallott és látott. Csak amikor Renée asszony odavitte neki a vázlatot, tolta föl mindig orra hegyére csúszó szemüvegét, s miután rápillantott, fölkiáltott: – Pa to je moja vila, mladiću!

Olyan büszke voltam, mint annak idején, amikor hasonló könnyedséggel rajzoltam le Zmaj portréját a gimnáziumi szerbórára, s ezt valahogy el is meséltem. Este vacsora után egy Zmaj-könyvet nyomott a kezembe.

– No, akkor ezt fogod fejből megtanulni.

A Vila, azaz a Tündér volt a vers címe, s én már akkor gyanút fogtam, hogy ez a vers lehetett a szobor ihletője. Mondanom sem kell, nem az a kaszinónkban szavalt Ala j' lep ovaj svet-típusú versike volt ez, sőt, mintha nem is ugyanaz a költő írta volna.

*Borilo se, pa se umorilo:
Mrtva lei na Kosovu vojska,
Sloboda je mrtve ispratila,
Ostavila ive siromahe,
Nek robuje ko robstvom duguje,
Koji ivot u robstvu potuje.*

Három oldal volt, akárhogy is néztem, s bizony nehezen hangolódtam rá ezekre a számomra ismeretlen szavakra és a tíz szótagos versformára. S ekkor támadt egy ötletem. Bementem, s kértem Đuro Novičićet, olvassa ő fel nekem a verset. Az ő stílusát, beszédmódját fölveve már egészen könnyen ment. Két nap alatt fejemben volt minden szava, s hogy észrevétlen a névszó- és igeragozás, az aktívum és a passzívum, sőt még az a nyakatekert plusquamperfectum is belém vésődött, azt az ő láthatatlan vésőinek és kalapácsának köszönhettem.

– A kovács a kovácsmesterségen tanulja meg a verset, a festő a festészetten keresztül – magyarázta ismét, és én tökéletesen igazat adtam neki. – Én is így tanultam meg franciául meg egy kicsit németül és magyarul is – büszkélkedett most először, amióta itt voltam, de nyilván csak az én kedvemért.

Tanár volt a javából, máig ideálom.

Hogy a lehető legszebb élményekkel értem haza, mondanom sem kell. Ünneplőre viszont alig volt szükségem, mert kétszer-háromszor voltunk mindössze a városban, s csak a belga követ látogatásakor vetette fel velem Renée asszony selyemingemet, és köttette föl csokornyakendőmet, s biztatták a vendégek, velem németül beszéljen. Sikeres bemutatkozás volt ez, s a belga követ nyilván figyelmességéből tőlem is vett egy vázlatot Đuro Novičić Kaszálólány című bronzszobra mellé. Kérésére büszkén kanyarítottam oda: Adalbert Pichler, 1921, mint igazi festők teszik. Árán otthon egy vadonatúj biciklit vettünk.

Már azt hittem, hogy Belgrádban semmi kellemetlenség sem érhet, amikor egy nap kocsifogat állított be Novičićék udvarába. A földadócédulából láttam, apám küldi neki a néhány zsák gipszet, amelyet a lovas szobor tervének elkészítéséhez kapott. No, nem is a gipsszel volt baj,

mert ezt ők megbeszélték, hanem a rakománnyal két zsák cukor is érkezett, nyilván Weis igazgató ajándékként, mert a Reich & Friedmann cégünk szállítólevelén, amit Novičićnak alá kellett volna írnia, ez állt: gratis.

– Apád talán azt akarja, hogy cukrászdát nyissak – mondta szemrehányóan.

S hogy nem tettett korholás volt ez, abból is láttam, magatehetetlenül járkál a kocsi körül, nem tudva, mit is kezdjen velük.

– Vigyék vissza! – utasította a közvetítést végző belgrádi inasokat, akik vissza is fordultak a cukorral.

A pótvizsga miatti izgalom már rongyolni kezdte a belgrádi élményeket, s a kijelölt napon nem kis izgalommal indultam a gimnáziumba. Utközben úgy éreztem, minden szempár rajtam, még a piaci kofáké is. A pedellus már csak akkor engedett be bennünket, amikor a tanári kar helyet foglalt a nyáron frissen olajozott és erős szagot árasztó karosszékeken. Ábécé rendben szólítottak bennünket, s amikor sorra kerültem, nedves tenyérrel nyomtam le a kilincset. Grbić igazgató, Sauer osztályfőnököm és Milentijević történelemtanárom ült a dobogón a sötétbarna asztal mögött, s tőlük balra, az ablak előtt, de úgy, hogy az ellenfényben azonnal fel sem ismerhettem, nem más, mint Đuro Novičić, a szobrász. Elöntött a verejték, citerázni kezdett a lábam.

– Mi ez? – kérdeztem magamtól.

– Predstavi se ministarskom savetniku – utasított Grbić, mire én illedelmesen mondtam a nevem, de láttam, föl sem néz rám.

– Szóval az esetekkel volt némi bajunk – mondta Grbić királyi többesben.

– Hát akkor ragozd a šecerana főnevet – mondta.

Egyes számban és a többesben is ment, mint a karikacsapás. Nem szólt, csak bólogatott, majd hirtelen váltással a cukor főnév lett a második példa. Ezzel sem volt gondom, végig is mondtam az egyes számban majd megálltam, lecövekelttem. Eszembe jutott az a két zsák cukor. De mi az, amit még ezzel kapcsolatban Novičić mondott? Te jó ég, mit is mondott akkor?

– És többesben? – kérdezte Grbić.

– Singulariatantum – válaszoltam.

– Nagyon helyes! Hát akkor nézzük a mellékneveket!

S következett a melléknevek fokozása, majd az igealakok és igeidők, a sorszámnevek ragjai, végül a szóképzés problémái. Nem állítom, hogy minden tökéletesen ment, voltak apró zökkenők, de szolid felelés volt, úgyhogy a mondatokra már sor sem került.

– Na és az irodalommal hogy áll a jelölt? – szólta oda Đuro Novičić Grbićhez.

– Adalbertünk nagyon jó szavaló – válaszolta neki. – Mondd csak el szépen a Đuliciből azt a szép verset, tudod, amit a kaszinóban szavaltál.

– Valami komolyabbat, igazgató úr, hiszen ez egy átlagon felüli gyerek.

Láttam, amint ettől Grbić zavarba jön, mert azt tudta, hogy a Strailovóval annak idején fölsültem, s így most ő sietett volna segítségemre. De nyugtalanság ült ki az eddig higgadtnak látszó Sauer arcára is. Tanácstalanul tekingettek egymásra. Ekkor Novičić hozzám fordult:

– Na, melyik verset mondanád el nekem?

– Zmaj Vila című versét, ha lehet.

– Az egészet? – kérdezte Grbić meglepetten.

– Na, hagyja csak, igazgató úr, hadd halljam.

S én elkezdtem, úgy, ahogyan Novičićtől tanultam. Lassan tagoltam a hosszú-hosszú verset.

– Elmehetsz, fiam – szólta ekkor oda Novičić.

Hogy ezután mi történt, Sauer sem tudta megmagyarázni apámnak, minthogy azt sem értette senki, miért helyezték át minisztériumi döntéssel Grbićet még azon az őszön Ú.-ból Becsére. Sauer Jakab is csak annyit tudott, hogy a pótvizsga napján minden előző bejelentés nélkül megjelent egy minisztériumi felügyelő, s amilyen váratlanul érkezett, úgy is távozott, még az ebédre szóló meghívást sem fogadta el, s kikötötte, hogy őt ne kísérik ki az állomásra. Hozzánk sem nézett be, üdvözlöt sem küldött. Csak három hónap múlva érkezett meg az általa készített lovas szobor gipszmintája, amely sokáig városházánk folyosóját díszítette.

(Folytatjuk)